

DUBROVAČKI RENESANSNI DVORAC XVI. STOLJEĆA U TRI CRKVE I NJEGOVA KRONIKA

FRANO KESTERČANEK

U predgrađu dubrovačkom zvanom Tri crkve diže se na uzvisini reprezentativni dvorac dubrovačkog pomorca Vica Stjepovića-Skočibuhe (1534—1588), sagrađen u bijelom korčulanskom kamenu.

Osnatak tog posjeda pada u godinu 1572., kada je Vice izabrao to predgrađe dubrovačko za svoj budući ljetnikovac i kupio 18./2. 1572. za 950 dukata kuću s nuzgrednim zgradama i vrtom od Stjepana J. Nenkovića.¹ Time je on stekao oveći komad zemlje na starom putu, što vodi iz Dubrovnika u Gruž, nekad glavnoj arteriji, koja je vezala grad s Gružem i Lapadom. Tom kupnjom postao je Vice susjed poznatih dubrovačkih građana Primojevića i Vodopije i došao u blizinu ljetnikovaca vlastelina Marina Zamanje i nešto kasnije sagrađenog Miha Pracatovića.

Vici se ipak nije činilo kupljeno zemljište zgodno za ostvarenje velikog plana, koji je bio zamislio za izgradnju na tom mjestu. Stoga je čekao priliku za dalje proširenje posjeda, pa kad je malo kasnije prešlo susjedno zemljište, vlasnost ostavštine Benedikta Primojevića, u ruke pomorca Marina Petrovića iz Trstenog i njegova sestrića Gružanina Marina Marojevića i majke mu Katarine, Vice otkupljuje najprije 11./12. 1574. za 80 dukata polovicu Marina Petrovića,² a iduće godine nešto skuplje (za 130 dukata) drugu polovicu od Marojevića.³ Tako je postao Vice vlasnik zemljišta, na kojem odlučuje podići svoj suburban dvorac, dok je kupljenu susjednu staru kuću Nenkovića troškom od 769 dukata — kako se čini — godine 1573. iznova izgradio.⁴

Od sada Stjepović razvija, kraj svih svojih prerasličitih javnih i privatnih posala, veliku i postojanu građevnu djelatnost. Kako ga je zamisao izgradnje ljetnikovca i perivoja iza Tri crkve očito zanosila, on je u ostvarenje te zamisli ulagao četrnaest godina mnogo truda, vremena i novaca. Prvi mu je posao bio, da radi sigurnosti svog suburbanog ima-

¹ Diversa Cancellariae 158 pod datumom 18./2. 1572.

² Vendite di Cancellaria iz g. 1574. str. 22 — Libro di negozio del Vincenzo Steffano. Arh. ozn. Privata XIX 32a str. 1.

³ Vendite di Cancellaria iz g. 1575. str. 68 — Libro di negozio str. 1.

⁴ Diversa Notariae 118, 217, 217' — Libro di negozio str. 1.

nja ogradi zemljište kupljeno od Petrovića i Marojevića visokim, čvrsto sagrađenim, kamenim zidom. Kako je već prije toga (2./ 1. 1574.) sklopio ugovor s domaćim zidarima Stjepanom Dragičevićem i Tomom Vukčevićem, da mu uz cijenu od 38 škuda podignu u njegovu vrtu iza Tri crkve kamenu vapnicu na tri ognja,⁵ nije bilo nikakve zapreke, da se pristupi izgradnji zida.

Dana 7./5. 1576. ugovorio je Vice s gruškim zidarima Stjepanom Đivaljevićem i Đivom Radićem, da će mu oko njegova posjeda iza Tri crkve podići zid od kamena i vapna, koji će biti s nutarnje strane žbukom zaklisan, s vanjske samo vezan. Dužinu, visinu i širinu zida odredit će Vice. Zidari će lomiti potreban kamen na samom zemljištu, a rad će započeti u roku od osam dana i vršiti ga, dok ga ne dovrše. Temelje zida i sve ostalo izgradit će zidari »ad laudem bonorum muratorum«, a Vice će im za to dati vapno i sve drugo potrebno (calce et temperamenta calcis), da dobiju valjanu žbuku, pa drvo za skele i platiti 23 perpera za svaki izgrađeni miljar zida. Svaka stranka imat će uza se arak papira, na koji će upisivati sav isplaćeni, odnosno primljeni novac, i taj će papir imati dokaznu snagu i onda, ako druga stranka izgubi svoj.⁶ Iako to nije bilo u ugovoru izričito naglašeno, očito je — kako će se to poslije vidjeti — da je njim bila osigurana izgradnja istočnog, a možda i južnog dijela zida.

Da pospješi posao, Vice je već 10./12. 1576. sklopio i drugi ugovor sa zidarom Stjepanom Đivaljevićem, koji se ovaj put udružio sa zidarom Petrom Matkovićem, Gružaninom. Oba su se solidarno obvezali, da će Vici oko rečenog zemljišta sagrađiti z a p a d n i dio zida, koji će biti savršen »ad laudem proborum muratorum«, te da će posao započeti za 15 dana. Ostali uvjeti bili su jednaki s onima iz prvog ugovora.⁷

Dana 4./2. 1577. Vice je sklopio i treći ugovor. Njim je obvezao gruškog zidara Vicka Radičevića, da mu sagrađi s j e v e r n i dio zida uz slične uvjete s onima iz ranijih ugovora s time, da će temelji zidova po svojoj valjanosti biti poput onih, koje je upravo gradio na istom zemljištu Đivo Radić.⁸

Osim gore spomenutih zidara pri gradnji u Tri crkve bio je zaposlen i domaći zidar Miho Sić, no ne znamo poblize, koje je on radove izvršio.⁹

U međuvremenu radio je za Stjepovića klesar Ivan J. Gluhačević. Radove je izvršio do proljeća godine 1580., tako da je 13. lipnja i. g. izjavio u kancelariji, da su među njim i Stjepovićem izravnani svi računi, koji su potjecali od raznih klesarskih radova.^{9a} Prema tome nije isključeno, da su u proljeće godine 1580. već bili dovršeni potrebni kućni kameni portali, prozori, kamini, pila i drugi kamenarski radovi, jer je tada

⁵ D. N. 119, 57.

⁶ D. C. 162, 101.

⁷ D. C. 126, 6'.

⁸ D. C. 163, 32'.

⁹ Fisković, C.: Naši graditelji i kipari XV. i XVI. st. u Dubrovniku, Zagreb 1947., str. 81.

^{9a} D. C. 166, 130'.

Stjepović već poručio od Marka Đurovića iz Kupara za kuću potrebne crepove i cigle. Prije svega je poručio 3000 velikih, 3000 srednjih i 4000 običnih crepova, nadalje 3000 opeka (cigla) za popločivanje prostorija, te 4000 opeka za unutarnje pregradne zidove.¹⁰

Značajan je i ugovor od 10./10. 1580. kojim su se Vici obvezali zidari Marin Vukčević s Pila i Vlahuša Sinković (?) iz Šumeta, da će mu sagraditi na Šipanu, na mjestu zvanom Tiha, vapnenu kapaciteta 400 modiona, a rad će započeti idućeg dana i raditi sve, dok ne dovrše.¹¹ Kako Vice nije gradio u to vrijeme ništa značajnije na Šipanu, hitnost, kojom se gradila vapnenica, govori za to, da je vapno možda bilo potrebno za gradnju u Tri crkve.

Dana 18./1. 1581. potvrdio je pred kancelarom već prije spomenuti gruški zidar Đivo Radić, da je potpuno isplaćen za sve zidarske radove, koje je do tog dana svršio u Tri crkve.¹²

U to je vrijeme — čini se — Stjepović konačno dovršio arondiranje, niveliranje i izgrađivanje zemljišta, koje je kupio u Tri crkve, jer se malo zatim odrekao u korist svoga susjeda Nike Vodopije jednog dijela zemljišta, koje mu je nakon izgradnje zidova, ostalo van njih. To je učinio — kako je izjavio u ispravi — na korist obiju stranaka i uz obostrano obećanje, da se kao susjedi pod prijetnjom kazne i uz jamstvo svih svojih dobara, ne će nikada međusobno smetati.¹³

Se izdatke oko novogradnje u Tri crkve Stjepović je unosio u knjigu izdataka, koja je nosila naslov B, i to zapisao na str. 4, 321 i dr.,¹⁴ no ta se knjiga izgubila. Sačuvala se glavna knjiga D, koja seže od godine 1555.—1571., no ona ne ulazi u period izgradnje dvorca u Tri crkve.¹⁵ Nasuprot, iz sačuvane knjige zvane »Dnevnik«, vođene pod slovom C, koja obuhvaća godine 1585.—1588. saznajemo za mnoge značajne izdatke učinjene za ljetnikovac i perivoj u Tri crkve poslije g. 1585., kao i za neke ranije izvršene radnje, koje su naknadno plaćene.¹⁶ Vice je prema tome vodio najmanje četiri različite poslovne knjige, od kojih su se dvije (A i prije spomenuta B) izgubile, a baš u njima su svakako bili podaci o gradnji u Tri crkve. Jednako je danas manjkava arhivsko-kancelarijska knjiga iz godine 1575.—1576., i ona iz godine 1578.—1579., pa ona iz godine 1581., u kojima su se lasno mogli nalaziti podaci u vezi sa spomenutom gradnjom. U prvoj knjizi nema nekoliko strana, u drugoj strane 143., 144. do kraja, a u trećoj prvih 29 strana. Jednako danas više nema državne knjige Debita Notariae iz godine 1575., a znademo, da je dana 15./2. 1581. Vijeće umoljenih raspravljalo o krađi knjiga iz dubrovačkog notarijata i kancelarije, koja se upravo tih dana dogodila. Zbog tih brojnih nestanaka javnih državnih akata i privatnih poslovnih

¹⁰ D. C. 166, 89.

¹¹ D. C. 167, 25 — Jedan modij = 360 kg.

¹² D. C. 167, 97¹.

¹³ D. C. 167, 135².

¹⁴ Libro di negozio — str. 1, 4.

¹⁵ Računska knjiga Vica Skočibuhe. Arh. oznaka XIX. br. 7a.

¹⁶ To je Libro di negozio zvan i Giornale.

knjiga Stjepovićevih mi danas na žalost više ne možemo slijediti tragove Stjepovićeve građevne djelatnosti za vrijeme od godine 1572. do kraja godine 1584. onako potanko, kako bismo željeli. U ostalom, da su ovi Stjepovićevi građevinski spisi već d a v n o nestali, možemo zaključiti po tome, što već Kristo Vljaki, pisac Genealogije starih pučkih porodica dubrovačkih, netačno navodi, da je Tomo Skočibuha sagradio dvorac u Tri crkve. Kako su pak ostali podaci u njegovoj Genealogiji pisani kritički, jer se temelje na dokumentima dubrov. državnog arhiva, to možemo predmjevati, da isti već tada nijesu postojali.¹⁷

Sigurno je međutim, da su dvorac iza Tri crkve gradili do godine 1588. domaći majstori, iako ne znamo po čijem nacrtu. Plan je bez sumnje načinio sposoban arhitekt, no ugovor o zidanju dvorca nije do danas pronađen, iako se on nekada s v a k a k o m o r a o n a l a z i t i među tadašnjim državnim aktima dubrovačkim.¹⁸ Lako je moguće, da je u njemu bilo zabilježeno i ime projektanta zgrade, kao što smo to traganjem pronašli za palaču u Pustijerni, koju je sredinom XVI. stoljeća dao sagraditi Vicin otac Tomo po nacrtima arhitekta Antona Padovanca,¹⁹ ili za palaču Frana J. Gundulića u ulici sv. Barbare, koju je godine 1546. projektirao Jerolim Catani iz Ankone.²⁰ U Vicino vrijeme radilo je u Dubrovniku više vrsnih stranih arhitekata, među ostalim Francuz Jakob de Spinis de Orleans²¹ i Dominik Bona iz Đenove.²² S Dubrovčanima je između godine 1578.—1582. podržavao veze i čuveni firentinski arhitekt Bernard Buontalenti,²³ no mi ipak ne znamo, tko je bio vrstan projektant dvorca u Tri crkve i njegova perivoja!

Kada je 2. siječnja 1585. Vice Stjepović popisivao vrijednost cijele svoje imovine, zabilježio je, da mu dvorac i perivoj u Tri crkve vrijede ukupno 9.104 dukata, 22 groša i 8 parvula.²⁴ Iz toga bismo mogli zaključiti, da su do godine 1585. već bili potpuno izgrađeni spomenuti objekti, no to ipak nije posve tačno. Stjepović je i iza godine 1585. trošio za razne radove na njegovu posjedu u Tri crkve znatne svote novaca. Da je baš i dvorac do smrti izgrađivao dokazuje njegova računska knjiga, prema kojoj je 1./4. 1585. platio za 1200 bojadisanih pločica iz fajanse, koje je uzidao u gospodarske nusprostorije ispod tarace, 36 dukata i 16 groša,²⁵ i činjenica, da su završni radovi na ulaznim vratima i na vanjskoj strani zgrade rađeni još godine 1587. i 1588.²⁶ Uostalom, sama činjenica, da

¹⁷ Mattei, Zibaldone I., str. 72, 73. Ovdje Matijašević ispravno pobija pogrešno mišljenje Vljakijevo, da je palaču u Tri crkve sagradio Vicin otac Tomo Skočibuha. Rkp. Franj. bibl. Dubrovnik.

¹⁸ Tadić, Dubrovački portreti. Beograd 1948, str. 221, 222.

¹⁹ Kesterčanek, F.: Nekoliko podataka o renesansnoj palači Skočibuha-Bizzaro u Dubrovniku. Anali Hist. inst. Jug. akad., Dubrovnik 1956., str. 240—242.

²⁰ D. N. 109, 94; Fisković, ibidem, str. 23. Fisković, Zadarska renesansna crkva sv. Marije, str. 119. Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji sv. 10, Split 1956.

²¹ D. C. 137, 34 — Vidi i: Fisković, Naši graditelji . . . str. 24, 35, 44, 75, 97.

²² D. C. 170, 88, 160.

²³ Consilium Rogatorum 64, 251' — C. R. 66, 114.

²⁴ Libro di negozio — str. 1.

²⁵ Ibidem str. 30.

²⁶ Tadić, ibidem str. 222.

Stjepović nije dospio uz dvorac sagraditi i kapelicu, kako je to učinio na Šipanu, a bez koje se takav ljetnikovac u ono vrijeme nije mogao zamisliti, govori za to, da ga je smrt zatekla nenadano, i u radu. Doista, trinaestog prosinca godine 1588. Vice je još vodio vlastoručno svoje poslovne knjige, sedamnaestog prosinca načinio je oporuku, a osam dana poslije toga bio je već mrtav. Tako je svršio u najboljoj muževnoj dobi jedan dinamičan život pun akcija, čijom smrću prekinuti su i dalji radovi oko dotjerivanja jednog od najvećih (23,60×16,10 m) i najmonumentalnijih suburbanih renesansnih dvoraca starog Dubrovnika. U prizemlju nalazio se presvođen prostrani trijem s vitkim renesansnim stupovima. Kraj njega dvornica (hol), uz nju četiri pobočne prostorije. Široko dvokrako mramorno stepenište vodilo je u prvi kat. Tu se nalazila velika dvorana za primanje (»saloča«) s prekritom taracom i balaturom.²⁷ Oko nje četiri prostrane sobe, koje su poput prizemnih prostorija imale mnogo izrađenih detalja u kamenoj ornamentici, kao renesansnih prozora, portala, pila, kamina, uzidanih kamenih ormara i sl. Nad prvim katom nalazio se polusprat s više soba.

Promatrana s gledišta savremene arhitekture unutrašnjost ove monumentalne geometrijske renesansne palače bila je estetska, ali ne i praktična. Zbog toga je i ovaj renesansni dvorac, poput drugih suburbanih ljetnikovaca onog vremena, imao svoje negativne (asocijalne) strane. Umjesto da stvori dom, koji odgovara praktičnoj svrsi života, renesansa ga je gradila samo radi ljepote i čistoće stila. Velike prostrane sobe nijesu bile međusobno vezane, trpezarija je bila daleko od kuhinje, kuhinja bila je nerazmjerno velika, prostorijâ u higijenske svrhe nije bilo. Podjela prostorija i veličina tražila je brojnu poslugu (kmetove i kmetice), koja je po starom pravu morala besplatno raditi u kući gospodarevoj.

Ipak bila je i jedna pozitivna praktična strana pri izgradnji tog renesansnog dvorca. To je bilo pitanje snabdjevanja vodom, koje je riješeno — za ono doba — na napredan način. Prizemlje kuće snabdjevalo se vodom iz velike kućne cisterne (»gustijerne«) s ocjedom (filterom). Osim toga cisterna je bila povezana preko bunara (recte njegova kruništa) s prvim katom dvorca, gdje se je voda crpla kolotuirom tako, da je i ovdje bila uvijek pri ruci. I vrtovi su se navodnjavali iz cisterne vodom, ugrađenim u zidove, odakle je voda izlazeći iz usta brojnih maskerona, dopirala i u najudaljenije dijelove perivoja.

S arhitektonskog gledišta perivoj je imao oblik velike kvadratne površine podijeljene u dva gotovo jednaka dijela, koji su poput terase stajali jedan nad drugim. Na gornjem dijelu bila je pred samim dvorcem 70 metara dugačka kamena balustrada, urešena fino izrađenim renesansnim stupovima smještenim na postoljima. Oдавle su vodila dvojâ široka stepeništa u donji perivoj ispresijecan prostranim popločenim stazama, omeđenim niskim kamenim ogradama, na kojima su bili postavljeni stupovi. U sredini stajala je fontana.

²⁷ Fisković, *ibidem* str. 68, 82.

Historičar Serafin Razzi, koji je napisao i štampao prvu povijest Dubrovnika kaže, da je Stjepović posvećivao osobitu pažnju uređivanju svojih perivoja. Koliko je baš zadnjih godina života potrošio za ukrašavanje perivoja u Tri crkve dokazuje već spomenuti »Dnevnik«. Iz njega doznajemo među ostalim, da je 10./12. 1585. potrošio za nabavu tisova drva za odrine i dr. 44 dukata 27 gr. 15 p.,²⁸ a 14./7. 1588. ponovno 35 dukata, 8 gr., 15 p.²⁹ U to vrijeme rade Vici u perivoju i kući radnici Dinko Orebica i njegov djetić Anton, stručnjak za izradu majolike Frano Grecho, drvodjelac Radohnjić i neki drugi.³⁰ Znamo nadalje, da je g. 1585. Stjepoviću isklesao poznati korčulanski klesar Grgur Dujmov preko četrdeset kamenih stupova³¹ te da mu je Vice dvije godine kasnije na temelju nekog obračuna i opet isplatio 116 dukata.³² Da je taj majstor i inače mnogo i uspješno radio po Dubrovniku, vidi se iz raznih kancelarijskih knjiga republike.³³ Još pred smrt Vice je i opet za nabavu većeg broja kamenih stupova utrošio 71 dukat, 17 gr., 15. p.³⁴

Najljepše stupove s postoljem, koji su bili postavljeni na balustradi pred ulaznim trijemom, možda je isklesao istančani korčulanski kipar Vicko Lujov (Vincentius Alvisii). Za to govori ljepota izrađenih glavica, koje su uz Crijevićeve (poslije Pucićeve) na Pilama, najljepše u Dubrovniku, a za to govori i činjenica, da one mnogo liče na ostale radove tog odličnog majstora na Korčuli, Hvaru i Dubrovniku.³⁵ Uostalom, 4./8. 1574. isti kipar je isklesao za 120 škuda Stjepoviću kameni oltar, koji je postavio u dominikanskoj crkvi u Dubrovniku, dok je 1. 4. 1585. Vice zabilježio u svoju poslovnu knjigu, ime istog majstora među onima, koji su mu u Tri crkve radili.³⁶

Vice Stjepović ostavio je oporučno imetak nerazdjeljen trojici svojih sinova, Marinu, Stjepi i Franu uz uvjet, da ga mogu podijeliti tek deset godina iza majčine smrti. Tako je prodaja imanja u Tri crkve bila stvarno odgođena na dulji niz godina. Četvrtom, najstarijem sinu, svećeniku Tomi, ostavio je samo doživotno uživanje nekih posjeda na Koločepu i Šipanu.³⁷

Djed Tomo Skočibuha i sin Vice oporučno su odredili, izumru li njihovi muški potomci, da sav imetak pripadne kćerkama, odnosno njihovim potomcima. Na taj način je godine 1644. imanje na Šipanu i palača u Pustijerni, prešla u posjed priženjene obitelji Fačenda, jer je Franica, kćerka Vicina, bila udata za Ivana M. Fačendu.³⁸ Jedino imanje u Tri

²⁸ Libro di negozio — str. 57.

²⁹ Ibidem str. 172.

³⁰ Ibidem str. 29, 30, 106.

³¹ Fisković, ibidem 81.

³² D. C. 174, 151' a tergo.

³³ D. C. 170, 101 — D. C. 172, 66' — D. C. 171, 116 — D. C. 173, 21' — D. C. 174, 151 a tergo — D. C. 176, 125'.

³⁴ Libro di negozio — str. 173.

³⁵ Fisković, ibidem str. 49, 76.

³⁶ Libro di negozio — str. 30 — Tadić, ibidem str. 224.

³⁷ Testamenta Notariae 48, 13—18.

³⁸ Mattei, Zibaldone I. 63.

crkve, koje je držala obitelj Stjepovića do godine 1627., prešlo je te godine u treće ruke.

Prema oporuci imali su se odmah po Vicinoj smrti iz njegove ostavštine isplatiti brojni manji zapisi učinjeni u korist raznih crkava u Dubrovniku i na Šipanu, i jedan veći zapis od 700 dukata za oslobođenje dubrovačkih robova, prvenstveno onih sa Šipana. Konačno imalo se isplatiti po 10 škuda šestorici najbližih članova porodice, nadalje po 5 škuda dvojici Vicinih prijatelja, te po 10 perpera svakome od posluge.

Iako nam je poznato, da je iza Vicine nagle smrti ostalo osim znatnog imetka i dosta dugova (21.947 dukata) i potraživanja (25.655 dukata),³⁹ što je zacijelo iziskivalo mnogo truda i vremena, da se sredi, ipak nam nijesu pobliže poznati razlozi, zašto ni poslije četiri decenija nijesu bili isplaćeni doista neznatni Vicini zapisi. Tek smrt četvorice izvršitelja Vicine oporuke (žene Pavice, zetova Frana Primojevića i Ive Fačende, te prijatelja Antona Medo) čini se, da je ubrzala isplatu zapisa, jer je početkom godine 1627. još jedini preživjeli izvršilac oporuke, Vicin sin svećenik Tomo zatražio od Malog vijeća dozvolu, da može posjed u Tri crkve staviti na dobrovoljnu javnu dražbu, da dobivenim novcem — kako je u molbi rekao — isplati zavještane očeve zapise. Vijeće je molbu uvažilo, pa je zatim — prema dražbenom zapisniku — kroz više dana, u različito doba, na javnim i zato uobičajenim mjestima saopćilo Dubrovčanima, da je palača u Tri crkve izložena javnoj dobrovoljnoj dražbi.⁴⁰

Čini se međutim, da je bilo i drugih razloga, zbog kojih je došlo do prodaje dvorca u Tri crkve. Prema državnoj knjizi »Brisanja« iza Vicine smrti u razdoblju od godine 1591.—1627. bila je opterećena palača Skočibuha u Tri crkve sa sveukupnim iznosom od 11.048 dukata i 3 groša. Od toga je otpadalo među ostalim 1400 dukata na neplaćene daće (gabela), 8333 dukata i 4 groša na neplaćenu dvadesetinu od soli (per la viginta del sale). Osim toga bilo je tu potraživanje ostavštine pokojnog Frana I. Sorkočevića od 836 dukata, nadalje neka potraživanja sa strane ostavštine pokojne Vicine žene Pavice i još neki drugi dugovi.⁴¹ Za Benedikta Primojevića, sina Franova (unuka Vice Skočibuhe), izričito spominje dubrov. historičar Ivan M. Matijašević, da je primio od svote postignute dražbom 800 dukata.⁴²

Prema tome se čini, da su mnogobrojni dugovi, koji su teretili dvorac u Tri crkve, veliki troškovi vezani držanjem i uzdržavanjem te palače, okolnost, da su svi Vicini sinovi ostali bez muških potomaka, i općenito opadanje dubrovačkog blagostanja u XVII. stoljeću ubrzali otuđenje tog raskošnog i nerentabilnog ljetnikovca iz ruku Stjepovićeve obitelji.

³⁹ Tadić, ibidem str. 217.

⁴⁰ Mattei, ibidem i Liepopili: Bondine kapele. List dubrovačke biskupije. Dubrovnik 1907, str. 63., gdje donosi prijepis dražbenog zapisnika od 17./3. 1627. Danas taj zapisnik u knjizi Vendite di Cancellaria od g. 1623.—1666. registriranoj pod arhivskim brojem XXXI. 154 nismo više našli. Sada se pod tim brojem nalazi knjiga »Sbratationi delle vendite 1623.—1666.«, u koju su unesena dugovanja dražbovanih objekata, no ne i zapisnici o samom dražbenom činu.

⁴¹ Sbratationi delle Vendite 1623.—1666. knj. 154 str. 39, 40.

⁴² Mattei, ibidem.

Kada je naime 17./3. 1627. Ivan Marinov Gundulić na dražbi ponudio za »palatium cum viridario aliisque fabricis, positum ad tres Ecclesias« 3600 dukata, isti mu je posjed — kako to kažu sudbeni spisi — dosuđen »pretio, foro et mercato ducatorum auri trium mille sexcentorum de grossis 40 pro ducato«, te je tako toga dana palača s perivojem u Tri crkve prešla u ruke obitelji Gundulića.⁴³

Dostalac palače u Tri crkve Ivan Gundulić bio je mlađi sin jakinskog velikog trgovca Dubrovčanina Marina Gundulića, a unuk Ivana Gundulića Marinovog, poznatog dubrovačkog državnika i diplomate, vlasnika renesansnog ljetnikovca u Gružu.

Godine 1624., po smrti Marina Gundulića, uzeo je njegov stariji sin Marin, brat Ivanov, za se gotovinu od 18.000 dukata i darovao je jezuitima za osnutak Collegiuma Ragusinuma, a bratu ostavio ostalu svoju baštinu. Ivan na to preuzme posjede Gundulićeve, no ipak ne prestane cijelih idućih 10 godina s pokušajem, da poništi Marinov zavještaj kolegijumu. Tako postane ova velika namjena jezuitima predmet svađe, jer su od tada neprekidno 86 godina trajale parnice zbog tog nasljedstva između jezuita i Ivana i nekih drugih članova obitelji Gundulića-Gradića-Sorkočevića. Zategnuti odnošaji, koji su vjekovima vladali između crkve i države u republici dubrovačkoj, kao da su i opet jednom našli svoj razlog!⁴⁴

Ivan Marinov Gundulić (1600—1650) svršivši srednje i visoke škole u Italiji, preselio se poslije očeve smrti u Dubrovnik, gdje je godinama vršio najviše službe u državi. Zabavljen javnim poslovima, on je istodobno i zanosno proučavao stariju povijest dubrovačku, a Senat mu je rado otvarao — inače teško pristupačne — državne arhive. Plod njegova rada bijaše dubrovačka kronika od osnutka grada do godine 1484.⁴⁵

Kada je Ivan Gundulić kupio Skočibuhin dvorac, nastavio je uređenje dvorca i perivoja. On je postavio, prema I. M. Matijaševiću, ispred palače balustradu s kamenim stupovima i kamene stupove na šetnicama, ispod dvorca.⁴⁶ Iako vjerujemo, da je Gundulić morao dvorac s perivojem — građen gotovo prije pola vijeka — za vrijeme svog 23-godišnjeg posjedovanja popravljati, ipak držimo, da navodi kroničara Matijaševića nijesu posve tačni. To se naročito tiče renesansnih stupova s jonskim kapitelima, na kojima su vješto komponirane ljudske glave i poprsja u nošnji XVI. stoljeća, prepleteni s likovima zvjeradi, pticā i biljā, a na bazama isklesanim životinjama. Razloge smo naveli već ranije.⁴⁷

Za veliki reljefni kameni grb Gundulića, koji čine tri horizontalne trake s jednom vertikalnom, a nad njima anđeo, koji je još do nedavna bio uzidan povrh ulaznih vrtnih vrata, drži se da ga je postavio Ivan

⁴³ Mattei, ibidem.

⁴⁴ Bašić, Đ.: Elogia Jesuitarum Ragusinorum. Vrela i prinosi. Sarajevo 1933. knj. 3. str. 16—19.

⁴⁵ Cronica Ragusina Junii Restii item Joannis Gundulae. Jugosl. akademija Zagreb 1893. Uvod N. Nodila.

⁴⁶ Mattei, ibidem — Liepopili, ibidem str. 78.

⁴⁷ Fisković, ibidem str. 49.

Gundulić, kada je u XVII. stoljeću posjed na dražbi dobio.⁴⁸ To se podudara s mišljenjem, da je portal, koji vodi u vrt Skočibuhina ljetnikovca, vjerojatno uzidan na k n a d n o u starije zidove.⁴⁹ Zanimljivo je ipak pri tom, da je ovaj portal posvema sličan onom na vrtnim vratima Gundulićeva ljetnikovca u Gružu, koji je nekad pripadao Ivanovu ocu, pa djedu, zatim Altestijevu ulaznom portalu (danas na katol. groblju na Boninovu), kućnom portalu Sorkočevićeve palače ispred katedrale i portalu, kroz koji se ulazi u dvorište dubrovačkog kolegijuma.

Iz Ivanova testamenta doznajemo, da je on kratko vrijeme prije svoje rane smrti godine 1650. dao sagraditi kapelicu, koja se nalazi uz palaču, no da nije dospio da je iznutra potpuno uredi.⁵⁰

Kad su za potresa godine 1667. poginula oba unuka Ivana M. Gundulića: Ivan i Miho, prešla je — po izumrcu muških nasljednika — palača u Tri crkve ženidbom u posjed obitelji Bonda.⁵¹

Bonda (Bunda) je prastara dubrovačka obitelj, kojoj se hrvatski oblik njihova prezimena »Bundić« potvrđuje već u starim ispravama dubrov. drž. arhiva u XIII. stoljeću. Član ove obitelji bio je i Marin J. Bundić, kojemu je za potresa poginula žena Tamara rođena Bunić, a srušila se i njegova stojna kuća u Dubrovniku. Kad su se malo zatim stariji udovac Marin Bundić i 47-godišnja Paula Gundulić (tetka poginulih Ivana i Miha Gundulića) iz straha pred daljim potresima našli poput brojnih drugih Dubrovčana u zbjegu u Jakinu, vjenča se krajem godine 1667. njih dvoje. Tim aktom prijede stvarno nakon 40 godina imetak Gundulića, koji je iza smrti svojih nećaka Ivana i Miha i sestre Uršule naslijedila Paula Gundulić, u ruke obitelji Bundića. Među priženjenim palačama i imanjima bila je u Italiji, u Jakinu palača na Starom trgu, i ona s kulom kod »Gospa od milosrđa«, pa velika imanja »alle Tavernelle«, »a S. Stefano alla Pisana« i u Dubrovniku među ostalim posjed u Tri crkve.⁵² Kako je potres ošteti dvorac i kapelicu u Tri crkve, sudruzi Paula i Marin Bundić pristupe godine 1574. njihovu popravku. Po utrošenoj znatnoj svoti od 918 dukata i 12 groša zaključujemo, da su obje građevine bile potresom prilično oštećene.⁵³

Kad je pak godine 1702. s Paulom Gundulić-Bundić, koja nije imala vlastite djece, izumrla i žensko koljeno obitelji Gundulića (vlasnika palače u Tri crkve), te time utrnua fideikomis Gundulića, a posjed prešao oporučno na njena pastorka Jerolima Bundića, pa njegove sinove Marina i Luku, utemeljuje godine 1756. zadnji od roda Bundića, neženja Luka, fideikomis Bundića. Njime je odredio muža svoje najstarije nećakinje Magdalene, Meda Đurđevića, fideikomisnim nasljednikom pod uvjetom, da preuzme prezime, grb i naslov obitelji Bundića. Nestane li i u tom koljenu muških potomaka, prijeći će fideikomisno biće na muškarce —

⁴⁸ Liepopili, ibidem.

⁴⁹ Fisković, ibidem str. 73.

⁵⁰ T. N. 64, 231.

⁵¹ D. C. 214, 46.

⁵² Ibidem str. 46—49. Liepopili, o. c. str. 78.

⁵³ D. C. ex anno 1674 f. 240. — Danas ovaj spis više ne postoji, jer sada odnosna kancel. knjiga ima samo 116 strana.

descendente drugih mlađih sestara Magdaleninih.⁵⁴ Tako je posjed po izumrcu muških potomaka Đurđević-Bundića prešao godine 1902. na Puciće,⁵⁵ pa kada je i ta loza izumrla (g. 1907.) prijeđe po ženskoj lozi na obitelj Kunsti. Pucići i Kunsti pridavali su — prema fideikomisnoj odredbi — svojim prezimenima još i prezime Bundić.

Iako se je kroz XIX. stoljeće u Dubrovniku fideikomis s političkih, gospodarskih i socijalnih razloga snažno pobijao sa strane seljaka, fideikomisi stajahu ipak i dalje nedirnuti. Code Napoleon, koji je ukinuo fideikomise u Francuskoj, nije primijenjen u Dubrovniku za vrijeme kratkotrajne francuske okupacije (1806—1814). Ni austrijska vlada (1815—1918), u kojoj je plemstvo još imalo velike povlastice, nije dirala u povjerbe. Predratna Jugoslavija nije također imala dovoljno snage da konačno likvidira fideikomise. Tek Narodnooslobodilačkom borbom odstranjen je u Dubrovniku taj feudalni, sredovjekovni anahronizam u korist socijalističke zajednice.

Neobičnu je sudbinu proživjela palača Bundića u drugoj polovini XVIII. i početkom XIX. stoljeća.

Šedam godina pošto se u susjednom bokeljskom primorju pojavio neki čudnovati čovjek Stjepan Mali, navodni ruski car Petar III., osvane u Dubrovniku neka neznanka, koja se nazivala Jelisaveta Vladimirska i Azovska, unuka Petra velikog i morganatska kćerka ruske carice Jelisavete Petrovne.

U lipnju godine 1774. najprije je isposlovao poljski emigrant, litavski palatin Karlo Radzwill (zvan Panie Kochanku), da joj je republika dala privremeno sklonište, a zatim je nagovorio francuskog konzula Renèa Bruèra Desrivauxa, koji je držao od godine 1772. unajmljenu palaču Bundića u Tri crkve, da neznanku primi u svoj dom. Senat u slabim odnosima s ruskom caricom Katarinom II. i njenim admiralom grofom Orlovom, primio je pritajenom radošću ovu rusku princezu, iako je službeno nije priznao. Iz palače Bundića — svoje privremene rezidencije — »velika knežna sverosijska« izdala je u ljetu godine 1774. manifest na rusku mornaricu i vojsku u turskim vodama i na turskom zemljištu, tražeći za se rusko prijestolje, i tražeći, da je priznadu za zakonitu vladaricu. Kako se malo zatim po Dubrovniku razglasilo, da će ona zasjesti na rusko prijestolje, Senat se zabrinuo, da ne dođe do spora s Rusijom, i obavijesti o svemu svog poslanika Frana Ranjina u Petrogradu (Lenjingradu).

Od dolaska neznanke u Dubrovnik potkraj lipnja do početka studenoga godine 1774. bila je dakle palača Bundića ne samo sijelo protucarske djelatnosti, već istodobno i glavni stan poljskih zavjerenika emigranata. Ovdje su se svaki dan sastajali knez Radzwill i brojni članovi njegove pratnje, među kojima je bilo više poljskih i francuskih plemića, i tu raspravljali o tom, kako da se ukloni s poljskog prijestolja Stanislav August Poniatowski, kao i o instalaciji neznanke na rusko prijestolje. Kad

⁵⁴ T. N. 79, 136—138'.

⁵⁵ Liepopili, o. c. str. 22.

je međutim poslije nekoliko mjeseci Radzwill, izgubivši svaku nadu u tursku pomoć, sa svojom pratnjom ostavio Dubrovnik, otplovi i neznanka 10./11. 1774. u Barletu, pa Livorno, gdje bi od glavnog zapovjednika ruske sredozemne ratne mornarice Alekseja Orlova uapšena i odvezena u Lenjingrad, gdje je umrla u tamnici godine 1775.⁵⁶

Godine 1804. zalazio je Brueru u palaču Bundića i poljski emigrant knez Aleksandar Sapieha, kad je 17./11. i. g. — na svom naučnom putovanju po Balkanu — došao u Dubrovnik. Tu je prijateljevao s ovim starim francuskim diplomatom, dok je istodobno — kako piše Sapieha u svojim memoarima — zbog napetih odnosa između Rusije i Francuske, Fonton, ruski konzul u Dubrovniku, slijedio svaki Sapiehin korak, koji je vodio Brueru, i tražio za nj razjašnjenje.⁵⁷

Godine 1806. propao je dvorac Bundića. Dvadesetog lipnja i. g., kad je ruska vojska u svom napredovanju protiv Francuza stigla do Kantafiga u Gružu, i neki Gružanin ubio bezrazložno jednog ruskog vojnika, naloži ruski admiral Senjavin, da se u palaču Bundića unesu bačve pune baruta, te potpale. Tako postade ta palača iste noći hrpa ruševina. Neki misle, da je to bila odmazda konzula Fontona, komu je Medo Bundić, tadanji vršilac dužnosti dubrovačkog ministra vanjskih poslova, a pod utjecajem Bruera, kasnijeg generalnog guvernera dubrovačkog naložio, da u roku od 24 sata napusti Dubrovnik. Veli se, da je tada Fonton odlazeći zaprijetio: »Birbi, me la pagerete!«⁵⁸ . . .

Kroz XIX. stoljeće i gotovo četiri decenija XX. stoljeća dvorac, kapelica i perivoj u Tri crkve, stajali su srušeni i zapušteni. Tek u prvo vrijeme u njemu su se noću sastajali slobodni zidari na čelu s Raфом Androvićem na svoje tajne sastanke, a neuki je narod stao dvorac izbjegavati, jer da u njemu »lombra od legromanata«.⁵⁹

Zanimljiv je nalaz o stanju tog dvorca iz godine 1907., pa ga ovdje iznosimo.⁶⁰

⁵⁶ Tadić, J.: *Promet putnika u starom Dubrovniku*. Dubrovnik 1939, str. 305-308.

Vojnović, L.: *Dubrovnik. Jedna historijska šetnja*. Dubrovnik 1922, str. 101.

Jelačić, A.: *Zagonetna epizoda ruske istorije u pesničkoj interpretaciji Iva Vojnovića*. Rešetarov zbornik Dubrovnik 1931, str. 403-406. U toj studiji pisac navodi, da su u dubrov. arhivu sigurno postojali akti, koji su se ticali neznanke, no kojih — kako je čuo — tamo više nema.

⁵⁷ Nagy, J.: *Knez Sapieha u Dubrovniku*. Srđ, Dubrovnik 1908, str. 182-190.

⁵⁸ Engel-Stojanović, *Povjest dubr. republike*. Dubrovnik 1923, str. 255, 268.

⁵⁹ Bersa, J.: *Dubrovačke slike i prilike*. Zagreb 1941, str. 62, 151.

⁶⁰ Liepopili, o. c., str. 62.

Dvadeset i tri godine prije toga zabilježio je Gelcić u svojoj knjizi: *Dello sviluppo civile di Ragusa*. Dubrovnik 1884, na str. 66., da se u njegovo vrijeme u Bondinoj kapelici nalazila jedna slika starog Dubrovnika, na kojoj su se vidjeli osim grada još Gruž i Rijeka, kakvi su bili za vrijeme hrvatsko-ugarskog protektorata nad Dubrovnikom (1358-1526). Za tu sliku ustanovio je g. 1931. R. Bujas (Rešetarov zbornik strana 87) da je to kopija, koju je načinio G. B. Fabbj g. 1736. Danas se slika nalazi u Drž. arhivu u Dubrovniku.

Balustradu s njenim stupovima — koje spominje u svom nalazu Liepopili, — rasprodali su prije Drugog svjetskog rata tadanji vlasnici Birimiše, pa se raskinuti njihovi dijelovi danas nalaze u vrtu vile Orsule na Pločama, u vili Čingriji na Boninovu, u perivoju vile Šeherezade na Pločama, te u perivoju hotela Miločer kraj Budve.

Na mjestu nekadašnjeg podruma i konoba ispod dvorca — kaže nalaz — stoje samo goleme izdubine. Na balustradi pred dvorcem red stupova posve je raskliman, raspuknut. Nekoliko redova stupova po vrtu je povaljeno i slomljeno, drugi nagnuti. Nekadašnji perivoj ispod dvorca sasvim je zapušten. Presijecaju ga korovom obrasli široki putovi ograđeni malom ogradom i redom visokih stupova sa glavicama raznih stilova. Po sredini dvorca stoji atrij s četiri velika nagnuta stupa gvozdanim obručima opasana i za zid privezana. Uz atrij, dvornica (saloča) posvođena romanskim lukovima. Sa strane pobočne sobe, sve sam jaz, kostur uz hrpu ruševina. Kapela je s vanjske strane još u priličnom stanju. Iznutra bez oltara, kipova, slika, svijećnjaka.

Poslije Prvog svjetskog rata u kapelici je stanovao vrtlar, koji je na tom posjedu uzgajao cvijeće. U nusprostorijama ispod dvorca (tarace) naišli smo još na bojadisane pločice od fajanse, dok su stupovi i balustrade, iako oštećene, svejednako stajale na svojim mjestima na taraci i perivoju.

Godine 1921. zanimao se kipar Ivan Meštrović za kupnju i restauraciju tog dvorca, ali je zbog velike ruševnosti zgrade odustao od te zamisli.

Tek godine 1938. pristupilo se obnovi palače. Kako je tadašnji vlasnik ruševine ruski emigrant Vasilije Izajev htio da palaču znatno izmijeni, koliko u njoj unutrašnjosti, tako i u spoljašnosti, obnova je postala predmetom mnogih javnih diskusija, odlučnih protesta dubrovačkog konzervatora starina Koste Strajnića, energičnih intervencija vlasti. Planovi o restauraciji palače upućeni su na mišljenje Branku Popoviću, profesoru beogradskog univerziteta, koji je izjavio, da planove ne bi trebalo odobriti, jer bi se njihovim izvršenjem unakazio jedan znameniti, u zoran primjer dubrovačke renesanse XVI. stoljeća. To bi bilo — izjasnio se Popović — na veliku, nepopravljivu štetu Dubrovnika, na štetu dobro shvaćenih interesa vlasnika i na uštrb izgleda zemlje.

Načinjen je novi plan, i kad je neko vrijeme poslije toga komisija stručnjaka pregledala radove, ustanovila je, da vanjska fasada nije mijenjana, a krov da je podignut tako, da svojim oblikom i visinom u glavnom odgovara karakteru i tipu krovova starih dubrovačkih palača. U unutrašnjosti zgrade nije se još ništa značajnije uradilo.⁶¹

Početak Drugog svjetskog rata prekinuo je završetak gradnje. Poslije, za vrijeme rata, dvorac je u glavnom dovršen, no u njemu su, prigodom restauracije, izvršene neke promjene, koje mogu da zavedu na krivo mišljenje historičara umjetnosti. Tako je n. pr. u velikoj dvorani

Današnju balustradu i brojne stupove izradili su prema raznesenim originalima za vrijeme rata po narudžbi tadanjeg vlasnika dvorca V. Izajeva dubrov. klesari Colonna i Diceglie. — Stari grb Skočibuha pronaden među ruševinama uzidan je g. 1938. na stražnja vrata palače. Gundulićev grb nad ulaznim vrtnim vratima skinut je g. 1955.

⁶¹ Verax: Posljednji svjedoci kult. života starog Dubrovnika. Jugosl. list, Sarajevo 1938, od 30./10., str. 9.

Burina, S.: Da li će najbolja palata Dubrovnika, jedna od najznačajnijih naših renesansnih građevina XVI. v. biti pretvorena u hotel?. Politika, Beograd 1938, od 10./7.

dodan jedan kamin, a na balkonu, ogradama i pilonima stubišta, jednako kao i na okvirima unutrašnjih vrata, izrezani su reljefni ornamenti, koji nisu postojali ranije.

Po završetku Narodnooslobodilačke borbe postao je taj renesansni dvorac zajedno sa svojim perivojem dio općenarodne imovine.

Zusammenfassung

EIN DUBROVNIKER RENAISSANCESCHLOSS DES XVI. JAHRHUNDERTS

In der Dubrovniker Vorstadt Tri crkve genannt, befindet sich inmitten eines Parkes ein Schloss, das wegen seiner ruhigen, wohlproportionierten Linien und Reinheit des Stils zu den schönsten und kostbarsten Denkmälern Dubrovniks aus dem XVI. Jahrhundert gehört.

Das Schloss erbauten und entwarfen die Parkanlagen auf Bestellung des Dubrovniker Seefahrers und Grosskaufmanns Vice Skočibuha (1534—1588) einheimische Meister: Maurer, Steinmetzen, Bildhauer, Zimmerleute, was eine Reihe von Dokumenten im Staatsarchiv von Dubrovnik bezeugt. Doch wer den Bau entwarf und wer der Architekt dieses Monumentalbaues war, ist heute nicht mehr zu ermitteln, da Skočibuhas Kanzlei- und Notarakte und einige seiner Geschäftsbücher verlorengegangen sind oder vernichtet wurden. Doch jedenfalls legt die Lage dieses prächtigen Schlosses, mit seiner ganzen Umgebung, seinem offenen Ausblick auf das grüne Tal, die Gruzer Bucht und die Gebirgszüge, vom persönlichen und sicheren Geschmack seiner Erbauer, vor allem Skočibuhas, eines Mannes von hoher Kultur und bedeutenden Fähigkeiten, beredtes Zeugnis ab.

Auf Grund erhaltener Akten wissen wir, dass Skočibuha zuerst (1574—1579) den Park anlegen liess, während der Palast bis zum Jahre 1588 gebaut wurde. Beides kostete ihn 10000 Dukaten. Skočibuha gelang es doch nicht, sein Lebenswerk zu Ende zu führen, da er im Alter von vier und fünfzig Jahren eines plötzlichen Todes starb. Die Schlosskapelle liess erst im XVII. Jahrhundert der neue Besitzer, der Dubrovniker Gutsherr und Historiker Ivan Marin Gundulić (1600—1650) erbauen. Von ihm erhielt auch der Park seine endgültige Form. Als durch das Erdbeben im Jahre 1667 der Palast und die Kapelle Schaden erlitten, liess sie der neue Besitzer Marin Bundić im Jahre 1674 restaurieren. Während der im Jahre 1806 stattgefundenen französisch-russischen Kriegsoperationen um Dubrovnik wurde auf Befehl des russischen Admirals Senjavin der Palast in die Luft gesprengt. Hernach verblieb er als Ruine im Besitze der Familie Bundić bis zum Jahre 1920. Danach ging er in andere Hände über, bis er nach glücklich beendeter Freiheitskampfe zum Gemeindegut des Volkes wurde.